

Die psalms as himnes in 'n liturgiese konteks

C J A Vos

Dekaan, Fakulteit Teologie
Universiteit van Pretoria

Abstract

The liturgical function of the hymns in the psalms

In many ways the psalms fulfill a bridging function between divergent denominations that previously avoided each other. In the Hebrew text of the Psalter most of the psalms bear clear titles. None of the titles of the psalms originated together with the actual psalms. Instead, they offer instruction to the reader about the process that led to the compilation of the psalms into collection. The psalms are more than liturgy and liturgy comprises more than merely psalms. Therefore, the psalms cannot simply be clothed in liturgical vestments. Hymns that occur in the Book of Psalms form the focus of this article. It is clear that the praise in the hymns follows different patterns. The article aims to explore the liturgical function of the hymns in the psalms.

1. DIE EERSTE NOTE

In hierdie artikel word die invloed van die psalms as himnes in 'n liturgiese konteks onder die loep geneem. Hierdie aandag vra dat daar op veral die Psalms as liedboek gefokus moet word.

2. DIE BRUGFUNKSIE VAN DIE PSALMS

Die psalms vervul in vele opsigte 'n brugfunksie tussen uiteenlopende soorte denominasies wat mekaar vroeër op een of ander manier vermy het (Schuman 1995:1). Die psalms is liedere wat in die Joodse en die Christelike tradisies, in die Oosters-Ortodokse en Westerse kerke, in die Rooms-Katolieke tradisie en vele Reformatoriese strominge 'n sleutelplek gekry het (Schuman 1998a:374-375; Kaspar 1999:96). Die psalms verbind mense uit verskillende wêreldes, tradisies en tye (Vos 2001:358). Die sing van die psalms in die erediens herinner ons ook steeds aan die sapryke wortels van Israel, die Jodedom, die tempel en die sinagoge (Barnard 1985:66-102; Schuman 1998a:375).

3. DIE INVLOED VAN DIE PSALMS OP DIE LITURGIE

Die Psalms is méér as net liturgie en liturgie is ook méér as net die psalms. Daarom kan die psalms nie sonder meer met 'n liturgiese kleed geklee word nie. Wie die liturgiese aard van die psalms wil onderskei, moet op verskillende liturgiese aspekte let.

Die Psalms is meer as ander dele van die Ou Testament verwyte en vernederings gespaar. 'n Rede vir hierdie behandeling is omdat die psalms van vroeg af die vroomheid van die kerk gestempel het en tot die offisiële liturgie van die kerk behoort het (Zenger 1997:15). En tog is daar veral teen sekere psalms beswaar gemaak. Dit raak veral die sogenaamde “wraakpsalms” (veral Psalm 137).

Die Psalms is dié boek in die Bybel wat die grootste invloed op die liturgie van die Ou-Testamentiese tye maar ook in die Jodedom en Christelike kerk uitgeoefen het. Die kerk het van die begin af uit die psalms geleef om op die wyse sy liturgie te vier (Schuman 1998:172). 'n Voorbeeld in die verband is die plek en funksie van die psalms by die kerkvader Augustinus. Die Skriflesing bestaan by hom vrywel steeds uit drie dele: allereers is daar die voordrag van 'n gedeelte van die Ou Testament of van 'n gedeelte van die Nuwe Testament wat nie tot die Evangelies behoort nie. Daarna volg 'n psalm en laastens die Evangelieleesing. Dit is opvallend dat die psalms steeds in die Skriflesing 'n rol speel. Hierin is 'n parallel met die ou sinagogale erediens te sien: telkens volg daar op die Toralesing 'n psalm. In die sinagoge is dit later afgeskaf omdat die psalms deur die Christene oorgeneem en Messiaans uitgelê is. Maar voortdurend het die gebruik om 'n psalm te lees deel van die lesings in die Christelike kerk gebly (Van Oort 1991:72).

Die nuwe belangstelling in die liturgie het die vraag na die betekenis en funksie van die psalms in die liturgie onder die aandag gebring (Schuman 1998:165; 1998a:377-378; 2001:250-252). In die “ekumenies-protestantse” kerke word in die liturgie na “die psalm van die Sondag” verwys wat in die liturgiese jaartema die patroon van die erediens kan bepaal. Dit word dan as *proprium* saam met 'n besondere teks as keervers en saam met die “gebed van die Sondag” aangegee (Schuman 1998:166-167; Monshouwer 1998:423-449). In Suid-Afrika is in 2001 'n omdigting van al 150 psalms in Afrikaans in gebruik geneem (*Liedboek van die Kerk* 2001). T T Cloete het die 150 psalms meesterlik omgedig. A P B Breytenbach het goed daarin geslaag om twee psalms, naamlik Psalms 125 en 129 vars en nuut te omdig. Deur hierdie omdigting het die invloed van die psalms op die liturgie 'n nuwe krag gekry. Hierdie artikel word met waardering aan prof Andries Breytenbach opgedra.

4. DIE PSALMS AS LIEDBOEK

Onder die Psalms as liedboek word twee aspekte behandel, naamlik die psalmopskrifte en die psalms as himnes.

4.1 Die psalmopskrifte

Nie een van die psalmopskrifte hang oorspronklik met die ontstaan van die psalms saam nie. Hulle bied aanwysings oor die proses van die samestelling van die individuele psalms as deel van 'n versameling. Die spiritualiteit van die kring waarbinne die psalms gebid en daaroor gemediteer is, kom ook deur die opskrifte aan die lig (Zenger 1997:28).

Talle opskrifte gee 'n voorstel hoe 'n psalm 'n musikale vorm kan of behoort aan te neem. Daar is medelinge van die melodie waarvolgens die psalm gesing kan word. Klaarblyklik lê die melodieë van bekende volksliedere ten grondslag daarvan (Zenger 1997:28-29). Die wysie “By die dood van die seun”, kan aan Psalm 9 en die wysie “Moet dit nie verwoes nie!”, kan aan Psalm 56 verbind word. Daar kom ook aanwysings na die instrumentele begeleiding voor, byvoorbeeld “met snarespel” (Ps 4), “met fluitspel” (Ps 5) en “met snarespel; met basstem” (Ps 6). Vermoedelik het die redaktor van die bepaalde psalm sulke aanwysings nie tegnies bedoel nie. Die aanwysing by Psalm 6 dui daarop dat die psalm tydens die verlange na die messiaanse tyd gebid/gesing is. Volgens die Rabbynse tradisie is die agtsnarige harp die instrument van die messiaanse tyd (Zenger 1997:29).

Ander opskrifte, weer, sê iets oor die werklike of ook slegs fiktiewe kultiese gebruik van 'n psalm. Psalm 30 word “vir die tempelwyding”, Psalm 92 “vir die Sabbatdag” en Psalm 100 “vir die dankoffer” aanbeveel. Dit sou aanwysings vir die werklike gebruik van die psalms in die kultus van die tweede tempel wees, te meer omdat die ontstaan van die betrokke psalms in ander lewenssituasies waarskynliker is (Zenger 1997:30). Hierdie opskrifte dui daarmee 'n wisseling in *Sitz im Leben* aan.

In die meerderheid van gevalle vermeld die opskrifte die name van groepe of van enkelpersone waarmee 'n bepaalde psalm verbind word; 73 keer word 'n psalm aan Dawid verbind; 12 maal met Asaf ('n prominente Leviet van die na-eksiliese tyd, waarna 'n tempelkoorgemeenskap genoem word); 12 keer met die Koragiete (ook 'n tempelkoorgemeenskap); 2 maal met Salomo en 1 maal met Moses, Heman en Etan (Zenger 1997:30). Terwyl die mededeling “van die Koragiete” en ook “vir die Koragiete” in die sin van “'n psalm uit die versameling van die Koragiete” te verstaan is, is die mededeling “van Moses” of “van Dawid” as redaksie aanduiding bedoel, weliswaar nie historiese informasie nie, maar as toeligtingswoord: die bidder kan hom voorstel dat en hoe en waarom hierdie psalm deur Moses (Ps 90: vanweë die toespeling in versreël 3

Die psalms as himnes in 'n liturgiese konteks

op Gen 3:19) of deur Dawid gebid is – en in gebedsgemeenskap met Moses of Dawid die psalm bid (Zenger 1997:30).

In Kronieke tree Dawid nóg as bidder nóg as sanger van psalms op. Daar is hy die grondlegger en organiseerder van die tempelmusiek, waarskynlik selfs uitvinder van instrumente sowel as opdraggewer van die dig van psalms en die musikale uitvoering daarvan (Braulik 1995:69; Zenger 1998:41). Die Dawid van die psalms staan egter (met die uitsondering van Ps 30) in geen liturgiese konteks nie. In teendeel: hy staan met sy voete op die aarde – as vervolgte en sondaar, iemand wat deur vyande bedreig word en uit hulle hande gered word. In die psalms hou hy aan God self vas. In hierdie psalms gaan dit nie om sy amptelike funksie as koning nie. Hy is 'n algemene identifikasiefiguur. “As Dawid, so every man” (Zenger 1998:41). Kleer (1996:126) wys daarop dat deur middel van die Psalter se Dawidisering “der Beter ist eingeladen, mit David in eine Schicksalgemeinschaft zu treten, so seine Not zu bewältigen und Hoffnung für die Zukunft zu schöpfen”. Dawid se lewe word 'n illustrasie vir diegene wat die psalms gebruik het as 'n uitdrukking van 'n bestaan wat op die heerskappy van Jahwe hoop (Childs 1971:137-150; Füglistler 1988:368-384; Millard 1994:230-234; Braulik 1995:69-73).

Psalm 50 en 73-83 word aan die tempelmusikante van Asaf verbind. In dié psalms is die klem op die goddelike oordeel, die goddelike orakels en beroep op God se handeling in die verlede. Dit dui op 'n profetiese agtergrond. In die verband kan na 2 Kronieke 29:30; 1 Kronieke 25:1-6 en na die seuns van Korag (Ps 42-49; 84-88) verwys word. Die psalms het hulle oorsprong in die Jerusalemkultus. Hiervan lewer die talle verwysings na Sion 'n bewys.

Daar is geen twyfel nie dat die opskrifte van die psalms latere toevoegings tot die teks is, aangesien dit die historiese bewussyn van die redaktors van die psalms reflekteer. Die opskrifte dien ook om psalmgroepe saam te bind waar gemeenskaplike teologiese konsepte onderskei word (Zenger 1998:27). As 'n voorbeeld van teologiese motiewe wat 'n psalmgroep saamvoeg, kan daar na Psalms 15-24 gewys word (Schuman 2002:36-39).

4.2 Die psalms as himnes

Daar word nou na die psalms as liedboek uit 'n literêre en himnologiese perspektief gekyk. Die aandag val hier op die himnes. Die psalms is die heiligdom waarin God gesoek en geloof moes word en vanwaar sy seën en redding uitgaan. Ongetwyfeld gaan dit nie om 'n plaasvervanging van die tempel of die tempelkultus nie, maar om 'n ontmoeting met Jahwe in sy tempel wat vanaf Sion as die Koning van Israel en die Koning van die ganse wêreld regeer (Zenger 1998:47; Berges 1999:15).

In die psalms is daar drie teopoëtiese wyses om met God te praat: die klag, die gebed en die lof (Spieckermann 2003:137; Gerstenberger 2003:76). Die lof is in die Hebreeus wel kontekstueel, maar nie semanties nie, van die dank te onderskei (Westermann 1977:20-28). Op talle ander maniere kom daar op 'n direkte en indirekte wyse spreekhandelinge in die psalms voor. Daar is spreekhandelinge van aanklag, vertrouwe, refleksie, koningslof, gelukprysing van ander mense, en vele meer. Die drie genoemde spreekwyses vorm egter die hartklop van die psalms (Spieckermann 2003:137).

Die lof in die himnes het verskillende patrone (Spieckermann 2003:137). Daar is himnes wat die oproep tot lof maak deur die adressate te benoem en die gronde vir die lof te gee (Ps 100; 148). In Psalm 136:1 word die imperatief gevolg deur die adressant en die partikel *kî* wat die rede vir die lofprysing gee. Daar is verder himnes wat die antropologie omsom. Die antropologie is in dié himnes op God se lof gerig. In dié verband kan na Psalm 8 en 103 verwys word (vgl Irsigler 1997:1-44 oor Psalm 8).

In die vierde en vyfde psalmbundels (Ps 90-106; 107-150) neem die himniese formules en himnies geweefde tekssamestellings toe (Zenger 1997a; 1997; Kratz 1996; Spieckermann 2003:142). Die psalmgroep 90-100 is 'n himniese groep wat die universele koningskap van God vier. Psalm 96 handel oor die vraag hoe die nasies verwag om die heilskennis te ontvang. In dié psalm kom dit aan die lig dat Israel verwag dat hulle godsdiens 'n besondere effek op die nasies sal hê (Ps 96:1-4). Die grondvorm van die himne kom in Psalm 96 navore: imperatief, addressaat, vokatief *kî* (verse 1-4). Die imperatief kom drie keer in 'n liturgiese konteks voor ("sing"). Op die imperatiewe volg werkwoorde wat die taal van mense buite die erediens kenmerk.

Die gedig verwys na die handeling van die draer van 'n oorwinningsboodskap aan mense wat nog niks van die seëvierende uitkoms weet nie. Die werkwoord *spr* dui oorspronklik op die verhaal van 'n individu wat gered is, en nou nooi hy sy of haar familie en vriende uit na 'n erediens. By só 'n geleentheidserediens hoort ook dank aan God. Tot die liturgie van so 'n erediens hoort die dank aan Hom (gerig in die tweede persoon) en *spr*, dit wil sê die vertelling van die redding aan die "broers" wat hieruit iets moet leer. Die uitdrukking "nuwe lied" hoort ook tot die inhoud van 'n lied van danksegging (vgl Ps 40:10; 144:9). Hierdie lied is "nuut" omdat dit vertel van 'n nuwe reddingsdaad van God.

Op hierdie wyse word die verhaal van 'n individu wat bevryding in die konteks van die erediens ervaar het, 'n voorbeeld van die berig oor God se handelinge met die oog op die nasies. Die psalm handel nie oor 'n missionêre daad van Israel nie, maar is gerig op die effek van Israel se spreke oor God in die konteks van die erediens. Die inhoud van die spreke is Jahwe se

Die psalms as himnes in 'n liturgiese konteks

“heerlikheid”. Hierdie heerlikheid word in sy daad gesien. Die vertelling van die feite self is nie die oogmerk van Israel se spreke nie, maar die teologiese (teopoëtiese) kennis wat dit aan die nasies gee (Jeremias 2003:8-9).

Jeremias (2003:9-10) gee 'n helder oorsig oor die oproep aan die nasies om aan Israel se erediens deel te neem. In Psalm 100 word die meervoud imperatief van die basiese vorm gebruik om die nasies uit te nooi om aan Israel se erediens deel te neem (“ingaan” word twee keer gebruik, verse 2 en 4). Hulle word nie net na 'n willekeurige vorm van erediens uitgenooi nie, maar na 'n feestelike erediens (“juig” is 'n tegniese term vir 'n feestelike erediens, vers 3):

Erken dat die Here God is:
Hy het ons gemaak en ons is Syne,
Ons is sy volk en sy kudde.

Hierdie vers is ongewoon insoverre dit die ou formule van die verbond na die nasies uitbrei. Vers 3 siteer die bekende verbondsformule in ooreenstemming met Psalm 95:7 (en Ps 79:13), en wysig dit vervolgens:

Hy is ons God en ons is sy volk,
sy kudde, sy skape,
deur sy hand versorg (Psalm 95:7).

Ons, u volk en u kudde,
sal U altyd loof,
van geslag tot geslag sal ons
van u roemryke daad vertel (Psalm 79:13).

Die verbondsformule kan op die nasies toegepas word omdat dit op 'n teologie van die skepping gegrond is. Psalm 95 verseker Israel van sy verkiesing en beklemtoon die noodsaak van gehoorsaamheid. In teenstelling met die verkiesing en gehoorsaamheid, sinspeel Psalm 100 op die skepping en beoog dat die nasies in die kennis van die gemeente wat aanbid, sal deel. Hierdie kennis bied die grond vir dit wat in vers 3a geformuleer is: “Net Jahwe is God.”

Soos in die geval van die bekende belydenis van die nasies in Jesaja 45:23, word die eerste gebod verbreed om die nasies ook in te sluit. Die eerste gebod – in die vorm van 'n proposisionele sin en nie 'n bevel nie – word die grond van die nasies se kennis. Hulle verkry dit deur hulle kennis van hulle eie bestaan as geskape wesens. Volgens Psalm 100 is kennis dus nie 'n voorvereiste vir die deelname aan die erediens is nie, maar dit word tog wel tydens die godsdienstige handeling verkry.

Hoewel dit selfs moontlik is dat Psalm 1 as die aanvangsnoot vir die opening van Psalm 90-100 geskep is en saam met Psalm 2 die pendant vir die

himniese slot in Psalm 90-100 vorm (só Spieckermann 2003:143), het Psalm 1 en 2 ook ander funksies in die psalmbundel, onder andere as ingangsportaal na die huis van die psalms. Die opskrif van Psalm 90 “’n Gebed van Moses, die man van God”, stel Moses voor as die man wat met die Tora tot ’n eenheid versmelt is en uit hierdie eenheid die Tora-onderrig as lewenswyse vir Israel onder die vaandel van ’n “gelukprysing” (Psalm 1) stel. Dit lei daartoe dat die lof van God as Koning ’n universele opdrag aan die konings en die volke is (Spieckermann 2003:143). Dit wat Israel reeds weet – omdat Jahwe op Sion bly – sal die nasies deur die vernietiging van hulle wapens leer: Jahwe alleen is God (Psalm 46:11).

Die selfoproep tot God se lof, “Ek wil die Here loof!” (Ps 103:1, 22; 104:1, 35), gee ’n perspektief op God se lof. Psalm 104-106 is redaksioneel deur die jubelroep “Halleluja” saamgebind (Ps 104:35; 105:45; 106:1, 48). Verder is Psalm 106 en 107 deur die inleidende himniese oproep, “Prys die Here! Loof die Here, want Hy is goed, aan sy liefde is daar geen einde nie!” (Ps 106:1; 107:1), gekoppel.

Psalms 105-107 is ’n komposisie wat om die heils- en onheilsgeskiedenis van die volk draai. Psalm 107 se refrein is ’n aansporing om God vir sy genade en wonderdade te loof (Ps 107:8, 15, 21, 31, 43). Die tweelingspsalm 111 en 112 het himniese trekke. Die komposisie van die twee psalms sowel as die tweevoudige “halleluja” maak dit duidelik dat beide tekste as lof aan God verstaan moet word (Spieckermann 2003:144). Die Egiptiese Hallel, Psalm 113-118, word met ’n “halleluja” ingelei. Die “halleluja” weerklink ook in Psalm 115:18; 116:19 en 117:2. In Psalm 116 is die danklied met die dankoffer wat in die lokale heiligdom of in die Jerusalemse tempel gebring is, verbind (Janowski 2003:98).

Psalm 117 is die kortste psalm in the Ou Testament. Die psalm stem ooreen met die basiese lofvorm: imperatief, adressant, vokatief en die werkwoord in die perfektum.

Prys die Here, alle nasies,
loof Hom, alle volke,
want sy liefde vir ons is sterk,
aan die trou van die Here
is daar geen einde nie!
Prys die Here!

Jeremias (2003:7-8) wys op drie belangrike afwykings van die gebruikelike vorm:

1. Die imperatiewe aan die begin is nie meer liturgies realisties nie. Die volk wat tot lofprysing opgeroep word, is nie teenwoordig nie. Hulle word deur

Die psalms as himnes in 'n liturgiese konteks

Israel verteenwoordig. Die bedoeling is dat die hele wêreld by die erediens teenwoordig behoort te wees omdat Jahwe die Koning van die wêreld is, is 'n toekomsverwagting. Tot tyd en wyl vier die gemeente die erediens as verteenwoordigers van die nasies.

2. Die nasies het nie self ervaringe opgedoen van die God van die Bybel nie. Die rede vir hulle lofprysing is Israel. Die nasies wat tot lof opgeroep word en die mense wat die rede vir die lof ken, is twee verskillende groepe.
3. Anders as in die geval van Psalm 136 wat die daede van Jahwe opnoem, word in Psalm 117 net die basiese kennis wat uitdie daede afgelei kan word genoem: Jahwe se goedheid en trou. Die nasies kan slegs aan die erediens deelneem indien hulle oor die basiese kennis van hierdie volkomehede van Jahwe beskik.

Psalm 118 is baie bekend omdat dit as deel van die Paasliturgie gebruik word. Hierdie psalm begin en eindig ook met "Loof die Here, want Hy is goed, aan sy liefde is daar geen einde nie!" Sodoende word 'n *inclusio* gevorm. Jeremias (2003:6-7) toon aan dat die psalm 'n ongewone himne is. Die elemente van 'n kollektiewe himne is gering, terwyl elemente wat gewoonlik deel van 'n lied van danksegging vorm, die hartklop van die psalm is. In dié verband kan na die *inclusio* verwys word (Ps 118:1 en 29). Liedere van danksegging sluit didaktiese elemente in. Die rede hiervoor is dat die gemeente deur die bevryding van die individu behoort te leer. Die samehang tussen die lof aan God en die kennis van die gemeente kom duidelik in Psalm 118:5-9 aan die lig:

In my nood het ek na die Here geroep,
die Here het my gebed verhoor
en my bevry.
Die Here is by my,
ek ken geen vrees nie;
wat kan 'n mens aan my doen?
Die Here is by my, Hy help my:
ek sal neerkyk op dié wat my haat.
Om by die Here te skuil,
is beter as om op mense te vertrou.
Om by die Here te skuil,
is beter as om op hoë mense te vertrou.

Psalm 118:5 berig oor die bevrydingsverhaal van 'n individu in nood. Maar hierdie vertelling is besonder kort. Daar is geen biografiese besonderhede nie; slegs die vertelling van 'n ervaring wat veralgemeen kan word. Die nood is soos

'n nou donker gang terwyl die redding 'n groot en vry ruimte is waar beweging in alle rigtings moontlik is.

Jeremias (2003:7) wys hoe die kennis wat die gemeente uit die ervaring van die individu verkry in Psalm 118:6-9, in groter besonderhedel gegee word. Die verse word in twee pare gerangskik. Verse 6 en 7 is nog in 'n persoonlike ek-styl, terwyl verse 8 en 9 in 'n algemene didaktiese styl aangebied word. Hierdie tweede reeks verse sluit by 'n ou tema in die Ou Testament aan: die teenstelling tussen die vertrou op Jahwe en op mense. Met betrekking tot die vertrou op mense word invloedryke persone genoem, terwyl "perde" (Jes 31:3) of "jongmanne" in hulle fleur (Jes 40:30 e v) hierdie rol vervul. Die gewone gebruiklike lewenswaardes word vervang deur die himne van die feestelike erediens. Omstandighede wat skynbaar vasstaan – die gebruik van mag, die idealisering van jeugdige krag, verhoudinge met mense van sosiale aansien – verkummel. Vertoue in God, alhoewel op die oog af onseker, is die betroubare grond van die lewe.

Psalm 134 sluit die pelgrimspsalms 120-134 met 'n himniese oproep af: "Kom, prys die Here, ..." (Ps 134:1-2). Psalm 135 sluit by Psalm 134 aan (vgl Ps 135:1 e v, 19-21) terwyl die antifoniese himne, Psalm 136, weer by Psalm 135 aanknoop (vgl Ps 135:3 met 136:1). Die himniese eggo "Loof die Here, want Hy is goed. Aan sy liefde is daar geen einde nie" (Ps 136:1), weerklink ook in Psalm 106 en 118. Jeremias (2003:5) wys op die volgende belangrike besonderhede ten opsigte van Psalm 136:

1. Die psalm is 'n litanie; die gemeente antwoord in die verskillende dele van die gedig met 'n refrein.
2. Daar is 'n lang volgorde van die dade van God wat deur die grammatiese vorm van partisipia opgenoem word. Daar is ook himnes wat van partisipia gebruik maak om God se wese te beskryf (Ps 104; 147). Die Psalm 136 bestaan dus uit een sin.
3. Al die verskillende dade van God behoort tot die kategorie van die wonder (vers 4); vers 4 vorm 'n soort hermeneutiese opskrif.
4. Daar is 'n opmerklike polemiese atmosfeer in die gedig; verse 2-3 bied dit aan in die vorm van 'n superlatief terwyl vers 4 God se onvergelykbaarheid benadruk: "Hy alleen". Die eerste gebod vorm die agtergrond van die sin.

Die refrein weerklink: "aan sy liefde is daar geen einde nie". Hiermee word geïmpliseer dat die refrein gegrond is op die dade van God wat in die psalm opgenoem is. Die refrein laat ook blyk dat Israel nie net Jahwe se dade by sekere geleenthede ervaar nie, maar altyd en onder alle omstandighede. Jahwe

Die psalms as himnes in 'n liturgiese konteks

se daad is tydens die uittoeg, woestyntoeg en die landinname ervaar (verse 10-22), maar ook in die hede (verse 23-25). Die daad van Jahwe het met die skepping begin (verse 6-9). Dié goedheid wek die gemeente se lof op (vers 1).

'n Reeks van oorwegend aan Dawid toegeskrewe gebede (Ps 137-144) waarin die klag oorheers, mond uit in die akrostikon Psalm 145. In dié psalm word die lof van die Here, wat oor koninklike mag beskik, verkondig. Sy koningskap is vir alle tye en oor die geslagte heen (Ps 145:11-13). In Psalm 146-150 tril himniese klanke. Dié psalms begin en sluit met "halleluja". Elke halfvers in Psalm 150 breek in 'n "halleluja" uit. (Loader 1991:165; Spieckermann 2003:144). Die presiese reëlmaat waarmee die "halleluja" wekroep voorkom, veroorsaak dat die blote bladspieël of visuele voorkoms van die geskrewe of gedrukte gedig reeds die lofkarakter van die lied beklemtoon (Loader 1991:165). Die hele Psalm 150 is 'n himne.

Die lof het 'n teopoëtiese funksie want lof is 'n bestaanswyse van die mens. Loof en nie meer loof nie staan teenoor mekaar soos lewe en dood (Von Rad 1966:381). In die Ou Testament is Israel se lewe sonder lof ondenkbaar. Die uitdrukking "Die dooies prys God nie", kom tien keer in die Ou Testament voor. Hiermee val die lig op die lewendes wat God moet prys. Sonder lof verloor die lewe sy sin en dring die mag van die dood die lewe binne (Ps 119:175; 118:17) (Jeremias 2003:12). Die lof aan God word egter bedreig deur mense wat "vergeet" om God te prys. "Vergeet" is in teenstelling met "onthou" nie slegs 'n intellektuele daad nie, maar 'n lewenswyse (Jeremias 2003:13). 'n Voorbeeld van so 'n lewenswyse kom in Psalm 25:6-7 aan die lig: "As God die skuld van die jeug onthou, sal niemand bestaan nie. Maar die gemeente hoop dat Hy slegs sy genade sal onthou" (Jeremias 2003:13).

Aangesien die "onthou" van God se daad so sentraal is vir die himnes, verbind die laat himnes van die Ou Testament die oproep om God te prys met die oproep tot "onthou" (Jeremias 2003:13). Hiervan is Psalm 105:1-6 'n voorbeeld:

Loof die Here! Roep Hom aan!
Maak aan die nasies bekend
wat Hy gedoen het.
Sing liedere, sing tot sy eer,
vertel van al sy magtige daad.
Roem sy heilige Naam,
laat dié wat die teenwoordigheid
van die Here soek, bly wees.
Soek hulp en beskerming by die Here,
soek gedurig sy teenwoordigheid.
Julle moet dink aan die magtige daad
wat Hy gedoen het,

aan sy wonders,
 aan die reddingsdade op sy bevel,
 julle, nageslag van Abraham sy dienaar,
 nakomelinge van Jakob
 vir wie Hy uitverkies het.

Teen Zenger (2000:434) se opvatting dat die Psalmboek 'n volksboek van die eskatologiese lewenswysheid is, reken Spieckermann (2003:158) dat dit 'n boek, 'n rol, is wat in die hande van die priesters en Skrifgeleerdes die gesaghebbende middel is waardeur insig en inoefening in die teologie (teopoësie) van die lof aan God tot stand gekom het. Dié twee standpunte hoef mekaar nie heeltemal uit te sluit nie. Die moontlikheid kan selfs oorweeg word dat Levitiese groeperinge vir die "levitiese" groepering van die Psalter verantwoordelik was. Die moontlikheid bestaan egter ook dat dit op 'n later stadium van sy ontwikkeling in sekere priesterlike groeperinge tereg gekom het. Hulle was dan in finale instansie verantwoordelik vir die kanoniese posisie van die Psalms. Die Psalter, as 'n boek wat alle ervaringe omvat, het ook die gewone mense bereik, al was dit in die besit van die priesters en die die Skrifgeleerdes.

Al was die psalms in die tyd van Jesus nie die amptelike liturgiese lied- en gebedeboek van die Joodse gemeente in die tempel- en sinagogediens nie (Barnard 1985:146; Füglistner 1988:329-352), is die psalms in die tempel gesing deur 'n gilde van sangers wat deur musici begelei is. Met Paastyd (ook Loofhuttefees) is die Hallel gesing (Ps 113-118). In dié verband kan ook na die lofsang in Matteus 26:30 wat ná die Nagmaal gesing is, verwys word. Op pad na die tempel waar die Pinkster- of die Loofhuttefees gevier is, is pelgrimsliedere gesing (Ps 120-134). Daar is ook oor die vreugde van die Wet gesing (Ps 1; 19; 119). Voor die sabbatmôre is Psalm 92 gesing (Barnard 1985:583; Albrecht 1987:9; Strydom 1994:20-21).

5. LITURGIESE PLEK VAN DIE HIMNE

Nóg die Ou, nóg die Nuwe Testament bied nie 'n voorskriftelike vaste vorm waarin die liturgie gegiet word nie (Vos 1997:29). Deur die eeue het daar egter 'n lewende Christelike tradisie tot stand gekom uit, onder andere, die oerbronne van die Ou en Nuwe Testament en die latere kerklike tradisies (Barnard 1985:66-383; Strydom 1994:9-94; Schuman 1998:26-36). Hierdie tradisies het 'n bepaalde karakter; daar kan sekere patrone, kleure en klanke waargeneem word. Maar elke geslag gelowiges moet die oerbronne en kerklike tradisies nuut binne die eise van die eie tyd interpreteer, sonder om ontrou te wees aan die tradisies waarbinne 'n bepaalde liturgie leef.

Die psalms as himnes in 'n liturgiese konteks

Liturgie kan as die wetenskap van Christelike rites en simbole verstaan word (Barnard 2000:5). Hierdie verstaan lei daartoe dat die psalms as himnes binne raam van die Christelike tradisie en die omgang daarmee, sy liturgiese funksie het.

Die liturg wat die himnes aan die liturgiese ritueel laat deelneem, moet met die himniese aard van die verskillende psalms en die eie aard van die liturgie rekening hou. Die onderskeie psalms voeg nie gladweg in die liturgie in nie. Psalms laat hulle nie in enige liturgiese plek plaas nie. Die liturgie is ook nie 'n opgaarplek van psalms nie. Die liturgiese kuns is om aan die verskillende psalms 'n eie stem in 'n liturgie as kunswerk te gee.

Ten einde die liturgie met psalms te kan kleur, moet die liturg met 'n fyn oor na die stem van elke himne luister. Dit beteken dat 'n bepaalde himne liturgies beter op 'n bepaalde liturgiese plek gebruik kan word. Die himne kan vóór die *votum* gesing word. Dit is ook 'n sinvolle plek om die himne ná die seëngroet te gebruik. Op hierdie liturgiese plek staan die gemeente met haar lof voor die lewende Here. Die himne kan ook ná die skuldbelydenis weerklink. Nadat die gemeente haar skuld bely het, is dit gepas om met 'n himne te antwoord. Verse van Psalm 118 kan vir hierdie doel gebruik word. Na afloop van die geloofsbelydenis kan die himne aangewend word om die geloof te vier. Die liturg kan ook by geleentheid die himne as antwoordlied gebruik.

Uit die voorafgaande blyk dat die psalm as himne die liturgie kan verryk. God se lof kan oral opklink.

6. 'N SLOTNOOT

Die psalms as himnes is 'n ryk bron om God onder alle omstandighede en in alle ervarings te prys. Die Christelike kerk het ook uit die himnes vir die liedboek geput. In die ryk tradisie van die Christendom leef en sing ons daarom ook uit die psalms. In die himnes staan die Here God in die middelpunt. In lof aan Hom vind die gelowiges rus. Hy verdien al die geloofsgemeenskap se lof omdat Hy genadig, barmhartig en liefdevol is.

Literatuurverwysings

- Albrecht, C 1987. *Einführung in die Hymnologie*. 3.Auflage. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Barnard, A C 1985². *Die erediens*. 2de Edisie. Pretoria: NG Kerkboekhandel.
- Barnard, M 2000. *Liturgiek als wetenskap van christelike riten en symbolen*. Amsterdam: Vossiuspers.
- Berges, U 1999. *De armen van het boek Jesaja: Een bijdrage tot de literatuurgeschiedenis van het Oude Testament*. Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen.

- Braulik, G 1995. Christologisches Verständnis der Psalmen – schon im Alten Testament? in Richter, K & Kranemann, B (Hrsg), *Christologie der Liturgie. Der Gottesdienst der Kirche: Christusbekenntnis und Sinaibund*, 57-86. Freiburg: Herder.
- Childs, B S 1971. Psalm titles and midrashic exegesis. *Journal of Semitic Studies* 16(2), 137-150.
- Füglister, N, 1988. Die Verwendung und das Verständnis der Psalmen und des Psalters um die Zeitenwende, in Schreiner, J (Hrsg), *Beiträge zur Psalmenforschung. Ps 2 und 22*, 319-384. Würzburg: Echter Verlag.
- Gerstenberger, E S 2003. Psalmen und Ritualpraxis, in Zenger, E, *Ritual and Poesie*, 73-90. Freiburg: Herder.
- Irsigler, H 1997. *Von Adamssohn zum Immanuel*. St. Ottilien: EOS Verlag Erzabtei St. Ottilien.
- Janowski, B 2003. Dankbarkeit – Ein anthropologischer Grundbegriff im Spiegel der Toda-Psalmen, in Zenger, E, *Ritual und Poesie*, 90-136. Freiburg: Herder.
- Jeremias, J 2003. Praise of God and knowledge of man. Unpublished Paper presented at the University of Pretoria, 21st August 2003.
- Kaspar, P P 1999. *Musica sacra: Das grosse Buch der Kirchenmusik*. Graz: Styria.
- Kleer, M, 1996. «*Der liebe Sanger der Psalmen Israels.*» *Untersuchungen zu David als Dichter und Beter der Psalmen*. Bodenheim: Philo.
- Kratz, R G 1996. Die Tora Davids: Psalm 1 und die doxologische Funfteilung des Psalters. *ZThk* 93, 1-34.
- Liedboek van die Kerk* 2001. Kaapstad: NG Kerk-Uitgewers.
- Loader, J A 1991. God se hemelgewelf, in Vos, C J A & Müller, J C (reds), *Mens en omgewing*. Halfway House: Orion.
- Millard, M 1994. *Die Komposition des Psalters: Ein formgeschichtlicher Ansatz*. Tübingen: Mohr.
- Monshouwer, D 1998. Informatie en documentatie, in Oskamp, P & Schuman, N (reds), *De weg van de liturgie: Tradities, achtergronden, praktijk*, 423-435. Zoetermeer: Meinema.
- Schuman, N A 1995. “En wat zij zong hoorde ik dat psalmen waren.” Over psalmen en liturgie. Intreerede, 22 September 1995. Kampen.
- Schuman, N A 1998. De Psalmen, in Oskamp, P & Schuman, N (Hrsg), *De weg van de liturgie: Tradities, achtergronden, praktijk*. Zoetermeer: Meinema.
- Schuman, N A 1998a. “... Die weet gehad heeft en geen weet gehad.” *Skrif en Kerk* 19(2), 373-380.
- Schuman, N A 2001. Psalm 91: tekst, context, en een diversiteit aan herlezingen, in Post, P, Rouwhorst, G, Sheer, T, Steensma, R & Tongeren, L (reds), *Jaarboek voor liturgieonderzoek deel 17*, 237-256. Groningen: Trion, Kolhum.
- Schuman, N A 2002. *Pastorale: Psalm 23 in Bijbel en Liturgie verwoord uitgebeeld*. Zoetermeer: Meinema.
- Spieckermann, H 2003. Hymnen im Psalter: Ihre Funktion und ihre Verfasser, in Zenger, E, *Ritual und Poesie*, 90-136. Freiburg: Herder.
- Strydom, W M L 1994. *Liturgie en lied: “Sing nuwe sange, nuutgebore.”* Bloemfontein: NG Sendingpers.
- Van Oort, H 1991. *Augustinus’ facetten van leven en werk*. Kampen: Kok.

Die psalms as himnes in 'n liturgiese konteks

- Von Rad, G 1966. *Theologie des Alten Testament, Band I*. München: Chr. Kaiser Verlag.
- Vos, C J A & Pieterse, H J C 1997. *Hoe lieflik is u woning*. Pretoria: RGN-Uitgewery.
- Vos, C J A 2001. 'n Perspektief op die nuwe Psalmomdigting. *HTS 56 (2&3)*, 357-376.
- Westermann, C 1977. *Lob und Klage in den Psalmen*. 5. Auflage. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Zenger, E 1997. *Die Nacht wird leuchten wie der Tag: Psalmenauslegung*. Freiburg: Herder Verlag.
- Zenger, E 1997a. "Daß alles Fleisch den Namen seiner Heiligung segne" (Ps 145, 21): Die Komposition Ps 145-150 als Anstoß zu einer christlich-jüdischen Psalmen-hermeneutik. *BZ 41*, 1-27.
- Zenger, E 1998. *Der Psalter in Judentum und Christentum*. Freiburg: Herder Verlag. (FS für Norbert Lohfink.)
- Zenger, E 2000. Psalmen, in Hossfeld, F-L & Zenger, E, *Psalmen 51-100*. Freiburg: Herder.